

er meget tydelig.« Men desværre bliver jordejendommens historie ikke forfulgt. Jordejendommens historie er adskillige århundreder yngre end fredsideo­logien. I Danmark går jordejendommens historie ikke længere tilbage end til det elvte århundrede. Der er altså smuk tidslig overensstemmelse mellem jordejendommens og det biologiske slægtskabs indførelse og for den sags skyld også den middelalderlige kongemagts opståen. Teorien om en historisk sammenhæng mellem jordejendommens, det biologiske slægtskab og centralmagtens oprindelse er gammel. Den blev formuleret af Friedrich Engels i 1884. Helle Vogts afhandling medvirker til sandsynliggørelse af teoriens gyldighed i Norden.

Bogen demonstrerer megen lærdom, rummer stor detaljerighed og giver læseren indsigt i meget og meget. For meget måske. Når man vil så meget, kan det være svært at bevare overblikket. Det forandrer dog ikke ved, at Helle Vogt har præsteret et vægtigt og inspirerende bidrag til slægtsinstitutionens historie.

Nils Hybel

AXEL BOLVIG & PHILIP LINDLEY (red.): *History and Images. Towards a New Iconology. Medieval Texts and Cultures of Northern Europe 5*. Turnhout, Belgien 2003, Brepols Publishers. 430 s. Illustreret.

Bogen er en publikation af indlæggene på konferencen 'The Visual Construction of Realities', der blev afholdt i København 1999 under deltagelse af adskillige store internationale navne.

Hensigten med publikationen lægges frem i en indledning af Axel Bolvig. Man vil generelt en opgradering af det historiske 'billede' og dets selvstændige udsagnskraft, frigjort især fra den underordning i forhold til det tekstlige, som udtrykkes i pave Gregors den Stores ord om billederne som 'de enfoldiges bibel'. Men frigørelsen gælder også i forhold til en kunsthistorisk tradition, der – personificeret af Erwin Panofsky – stiller sig tilfreds med den virkelighed, billederne kan afgive ved en 'traditionel' ikonografisk og ikonologisk analyse.

Heroverfor stilles accepten af billedets mangetydighed, interessen for de 'marginale' og 'primitive' billeder, og intentionen om at benytte nye indsigter fra nutidig forskning i billedkommunikation på fortidens billedverden. Som et vigtigt nutidigt instrument fremhæves billedets digitalisering og brug i billed­databaser.

Artiklerne, på engelsk, fransk og tysk, er delt op i tre grupper, af hvilke den første har overskriften *Images and History*. I »Art and history: The legacy of John Huizinga«, viser Francis Haskell, hvor bevidst forfatteren til *Middelalderens høst* inddrog billeder i sine tolkninger, og hvor åbent han kunne stille sig til forståelsen af dem. Jean-Claude Schmitt giver i »Images and the historian« en komprimeret gennemgang af fagene historie og kunsthistorie i deres umage parløb. Mens historiefaget har kunnet tale udmærket med arkæologien, har den klassiske, æstetiske kunsthistorie langt mere følt sig i slægt med filosofien. I de senere årtiers forsøg på en samkøring af historie og kunsthistorie er man alt for ofte endt i den situation at skulle blande to ganske uforenelige kronologier: en stil­udvikling med en samfundsudvikling. Schmitt ser et ideal i, at begge fag studerer det middelalderlige billede (*imago*) som 'kultur'. Dette lader unægtelig ikke meget af kunsthistorien og dennes egen metodik og metode tilbage. I indlægget »Nostalgia for the real: The troubled relation of art history to visual culture« citerer Keith Moxey da også en række af de forskere, der i de seneste årtier har annonceret kunstens, æstetikens og kunsthistoriens død. Som en aflø-

ser ser han universitetsdisciplinen 'visuel kultur', der nægter at anerkende noget universelt kunstbegreb. 'Kunstens' frembringelser skal ses på linje med alle andre. Og det fremstilles som en styrke ved fagdisciplinen, at den er ideologisk og metodisk heterogen.

Anden hovedgruppe har overskriften *Billeddatabaser og historie*. Under overskriften »Pourquoi élaborer des bases de données d'image? Propositions pour une iconographie sérielle« taler Jérôme Baschet for billedbaser, der bedre muliggør en seriel ikonografisk søgning, således at forskeren kan modstille og analysere en lang række udgaver af samme motiv. Omkring selve motivfølgen tænker Baschet sig en række 'hyperthemaer', der skulle gøre det muligt at søge paralleller til motivets opbygning og enkeltelementer. Dette er jo i sin kerne traditionel ikonografisk forskning. Det samme gælder de tre hollændere Jürgen van den Berg, Hans Brandholst og Peter van Huisstedes »Image and word: Systematic research into the relations between image and word in Dutch culture (1500-1800)«. I deres projekt, en fuldstændig katalogisering af periodens hollandske bogproduktion (også digitalt), har det bl.a. været en vanskelighed, at billedstoffet ustandselig er genbrugt i de forskellige publikationer. Simon Nieldentals »Six St Jeromes: Notes on the technology and uses of computer lighting simulations« diskuterer lyssimulering af både to- og tredimensionelle historiske rekonstruktioner med hovedeksempel i Antonello da Messinas maleri »Jeronimus i sit studerekammer«. I Philip Lindleys artikel »The Lincoln CD-Rom Project: History, theory, conservation and images« redegøres interessant for konserveringen af Lincoln domkirkes romanske facaderelieffer og de nye teknikker af bl.a. digital art, der er taget i anvendelse. Fra et tilsvarende tysk projekt, dog om kalkmalerier, beretter Rolf-Jürgen Grote og Annette Hornschuh under titlen »Innovative hybride graphische Systeme zur Denkmalüberwachung und -Verwaltung am Beispiel historischer Wandmalereien: Ein Erfahrungsbericht«. Her drejer det sig først og fremmest om et digitalt 'skadeatlas', hvor læsioner og overmalinger dokumenteres med bl.a. multispektral fototeknik. I »Cutting off the king's head: Images and the (dis)location of power«, søger Frank Colson, Jean Colson og Andrew Sawyer, med udgangspunkt i Foucaults 'flade' magtdefinition, efter billedlige udtryk, som ikke repræsenterer en hierarkisk komponeret magtmodel ('king's head'), men en mere sammensat og diffus, som bl.a. kan studeres i Hollands gyldne tid. Gerhard Jaritz trækker i sin artikel »'Serra ex ferro' – 'Serra ex vitro': Medieval history – computers – image messages reconsidered« på en base af 20.000 billeder, der takket være en udførlig beskrivelse muliggør en avanceret søgning i billedernes mindste detaljer. Bl.a. viser det sig på sengotiske altertavler, at gaderne er helt rene i de helligste scener, mens de, når noget ondt er i gærde, kan være fyldt op med alverdens skarn! I gruppens sidste artikel søger Axel Bolvig noget tilsvarende under overskriften: »Quantitative image analysis: The painter of wooden shoes«. Han viser, ud fra sin danske kalkmaleribase, at træsko er en fodbeklædning, der kun findes hos negative personer, og som han mener signalerer provokation og vold. Når træsko er malet som en art emblemer af den såkaldte 'Træskomaler', finder Bolvig, noget hårtrukket, at det skulle være et gedulgt tegn for de stedlige bønders oprørskhed.

Hovedafsnittet *Images and Source Material* indledes af Michael Camilles »At the sign of the 'Spinning Sow': The 'other' Chartres and images of everyday life of the medieval street«. Motivet 'den spindende so', der især kendes fra franske profanhuse, tolkes som et lavt og komisk modbillede til Jomfru Maria, altså et udtryk for den i middelalderen så populære billedgenre 'en verden af lave'.

Jean Wirth beskæftiger sig helt bogstaveligt med den marginale kunst: »Les marges à drôleries des manuscrits gothiques: Problèmes de méthode«. Drolerier i manuskriptmarginer, ofte i dyrs skikkelse, blev efter o. 1250 en tumleplads for satire og obsceniteter. En mere præcis tolkning er ofte vanskelig, bl.a. fordi det kan være svært at klarlægge, hvem der er afsender og modtager af meddelelserne. Et sammenligneligt univers findes i Helena Edgrens artikel: »'Primitive' paintings: The visual word of *populus rusticus*«. Den behandler en stor gruppe enkle og uskoledede kalkmalerier, som kan være både uforståelige og obscøne. Selv om Helena Edgren henfører sådanne malerier til 'bondefolket', ser hun det – modsat Bolvig – ikke som tænkeligt, at de skulle være kommet til uden en eller anden form for gejstlig billigelse. Et bidrag af Anna Nilsén: »Man and picture: on the function of wall paintings in medieval churches« hævder, at det har været så mørkt i kirkerne, at deres kalkmalerier ikke har kunnet ses, og at de derfor ikke kan have haft anvendelse som visuel forstærkning af prædikenen. Lige så overraskende er svaret på Ulla Haastrups spørgsmål: »Representations of Jews in Danish Medieval art – Can images be used as source material on their own?« Svaret lyder, at der er så mange nøje skildringer af jøder, at der, modsat hvad vi i øvrigt ved, må have eksisteret jøder i datidens Danmark, der har tjent som forbilleder for fremstillingerne. Jødefordomme er også temaet for Norbert Schnitzlers: »Anti-semitism, image desecration, and the problem of 'jewish execution'«. Han tager udgangspunkt i et mirakuløst fransk madonnabillede, der midt i 1300-tallet skulle være blevet skændet af en jøde, hvorfor han blev vanærende henrettet ved brænding – ophængt imellem to hunde med hovedet nedad. Både den retslige og den billedlige side forfølges til op i 1500-tallet, og det vises, at der sker en skærpelse af den propagandistiske brod imod jøderne. Søren Kaspersens udgangspunkt i »Framing history with salvation« er nogle øjensynligt høviske scener blandt vægmalerierne i Keldby kirke på Møn. Han ser dem i en bryllupssammenhæng og knytter udsmykningen til giftermålet mellem Christoffer II's datter Margrete og grev Ludvig af Brandenburg i julen 1324. De historiske scener antages udformet som billedlige paralleller til de omgivende bibelske. Endelig afslutter Lena Liepe med bidraget »On the epistemology of images«. Hun anerkender billedkildernes status som historiske kilder, men viser ved et eksempel farerne ved blot at bruge billedet som 'illustration'. Skal der rigtigt åbnes for billeders udsagnskraft, er også historikeren nødt til at gennemarbejde den ikonografiske analyses faser.

Som det fremgår, udgør bidragene en broget buket. Men derved afspejler de vel udmærket grøden i forskningsfeltet mellem historie og kunsthistorie. I særlig grad er kunsthistorien og dens traditionelle metoder under pres af den nye tværfaglige virkelighed. Den kræver ikke blot, at det lille fag skal kunne inddrage andre fags metoder, den sætter endog spørgsmålstejn ved fagets egen selvdefinition. Her er det Lena Liepe, der klarest demonstrerer, hvordan også historikerne bør lære af kunsthistorien og dens metoder, før de kaster sig ud i den digitale billedvirkelighed.

Ellers søger kunsthistorikerne fortrinsvis, med Michael Camille i spidsen, at vise, hvordan de som historikerne kan skrive marginal- og modhistorie. Af og til bliver vinklerne lidt for skæve. Således er det svært at tro på Anna Nilséns tese om, at kalkmalerierne ikke kunne ses i datiden! Og hvis kalkmaleriers jøde-fremstillinger, som hævdet af Ulla Haastrup, skulle godtgøre, at der faktisk havde boet jøder i datidens Danmark, kunne man med samme ret hævde, at der også havde boet engle. Middelalderkunsten byggede jo kun undtagelsesvis på iagttaget virkelighed, men på allehånde forlæg, som i høj grad var internationale.

Bogen er illustreret i sort-hvidt og har dertil en række blege farveplancher, der er indsat samlet midt inde i Jérôme Baschets artikel, som derved bliver skåret brutalt over. Det virker også forvirrende, at plancherne savner de figurnumre, som forudsættes i artiklerne. Det ville vel være overdrevet at hævde, at bogens billedside tenderer mod det samme brud med æstetikken, som bogens tekst. Men tanken strejfer en, når man ser konceptuelle datamodeller og historiske lys-simuleringer side om side med gengivelser af kunstværker som Jan van Eycks »Arnolfinis bryllup«.

Samlet set er der imidlertid al grund til at fremhæve publikationen som et vigtigt indlæg i debatten om det middelalderlige billede og vores forståelse af det. Her er masser af stof til eftertanke.

Ebbe Nyborg

AXEL BOLVIG: *Kunsten i kalkmaleriet*. København 2005, Gyldendal. 208 sider. Med talrige farveillustrationer. 298 kr.

Axel Bolvig, professor em. ved Københavns Universitet med speciale i kalkmalerier, har tidligere udgivet en række bøger om dette emne, siden 1997 hele fem. Den aktuelle består af 22 siders tekst og en billeddel med 174 siders store illustrationer, som især viser ansigter og andre udsnit af gotiske kalkmalerier. Bagest findes et kort og en alfabetisk billedfortegnelse.

Bogen er et engageret forsvar for vore kalkmaleriers status som kunst. Teksten lægger ud med klar afstandtagen til den 'gode smag', der i tiden o. 1900 nedvurderede den jordbundne realisme, som udfoldedes i samtidens nye maleri og i de fremkomne kalkmalerier fra middelalderen. Samme mangel på anerkendelse af kalkmalerierne søger Bolvig at eftervise op gennem det 20. århundrede og frem til i dag. Hans analyse bygger på eksempler og citater og munder ud i en afvisning af den hidtidige forskning, hvad enten den har taget afsæt i »en romantisk præget æstetisk kunstopfattelse, en ikonografisk tradition eller en socialpolitisk ramme«. I stedet vil forfatteren bruge nutidens kunstopfattelse til at »søge oplevelse, spontanitet, adrenalin og provokation«. I konsekvens heraf savner illustrationerne al tekstoplysning om motiverne. Billederne skal opleves som moderne kunstværker 'uden titel'.

Bolvig kaster sig derpå ud i en opgradering af middelalderens kalkmalere, der jo nu skal leve op til vor tids syn på kunstneren som originalt skabende. Maleriernes budskab skulle kun i ringe omfang være religiøst, fortrinsvis i den forstand, at billederne jo er malet i kirker(!). Malerne har i stedet arbejdet kunstnerisk, æstetisk og ekspressivt for at give »betragterne en oplevelse og måske en erkendelse«. Videre afviser Bolvig, at ældre tiders anvendelse af billedforlæg i kunsten skulle være »udtryk for manglende evner og originalitet«(!). Og han forkaster et hovedsynspunkt fra sin bog *Bondens Billeder* (1994), hvori han pointerede håndværkernes tilknytning til lavene: »arbejdet var ikke enerens præstation men kollektivets indsats, dog under mesters autoritet«. Nu argumenteres der tværtimod for, at kalkmalerne havde status som uafhængige og 'frie' i forhold til tidens snærende lavstvang, hvilket skulle have medvirket til en »udstrakt selvbestemmelse« og høj selvfølelse. Det sidste søges påvist ved anførelse af i alt ni malersignaturer, der kendes fra dansk område i perioden omkring 1400-1550, og som skulle demonstrere »en udpræget individualisme« (fire signaturer skyldes samme maler). Ja, malersignaturerne skulle endog kunne ses som »kunstnernes opgør med den litterære elites skelnen mellem ord og billede« (dette i skrift!).